ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ—ԹԻՒ 545 Կ. ՊՈԼԻՍ, ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 1898 ՕԳՈՍՏՈՍ 6—18 ԻՒ. ԱՂՕՐ 1316 6 ԱՂՍԹՈՍ 1314 Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 545

20 ՓԱՐԱՅԻՑ

Բիւզանդիոն

20 ՓԱՐԱՅԻՑ

ՏԻՐԵՒ ՏՆՕՐԻՆ
ԲԻՒԶԱՆԴ ԳԻԶԵԹԱՆ
PUZANTION
Journal Arménien Quotidien, Politique, Financier et Litteraire
Directeur-Propriétaire
PUZANT KÉTCHIAN
Bab-Ali Djaddéssi, No. 23 _ 25.
CONSTANTINOPLE

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ — ՀԱՑԱԹԵՐԹ ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ — ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ

"بوزانتيون"
ارمنجه يومیه سیاسی غزته صاحبی انیاز و مدیر مسئولی
بوزانت كچیان
مطبعه دار علی بابه جاده سی نمره ۲۳-۲۵
دار ده مخصوص در

“ՔԱՄԻՄ,,Ի ՆՈՐ ՎԷՊԸ

Կ’ակնարկ հրատարակել

ԱՌԱՋԻՆԱՑ ՇԱԲԱԹ ՕՐ

8 ՕԳՈՍՏՈՍ

Բիզանդիոնի առաջիկայ Շաբթ. առտուը Թուով կ’սկսինք հրատարակել «Քամիմ»ի ազգային ընկերական կեանքէ առնուած նոր վէպն, ոյոյ մակդիրն է

“ՎՐԷԺԻՆԴԻՐԸ,,

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՔ

ՊԻՉՄԱՐՔ

Ա.Ա.Տ

ԳԵՐՄԱՆՒՈՅ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԸ

ժ

Ազգային միութեան հռչակումէն ետքն, ազգային այն ներքին իղձերն որով ամէնէն աւելի զբաղեալ Պիզմարք՝ Քուլտուրֆրէյֆ [Լուսաւորութեան պատերազմը, կամ Կուլտուրայի պայքարն] անունով երկարաւուն ու կծու վէճն է, որով ծանօթ է Պիզմարքեան հակակաթոլիկ մարտը։

Այս կռիւին նպատակն էր՝ [Ա] Թող չտալ որ Պապը չափչփէ աւելի իսանութ Գերմանիոյ ներքին գործերուն, իր կղերին և կաթոլիկ ժողովրդին հրահանգ և ուղղութիւն տալու պատրուակին տակ։ [Բ] Թող չտալ որ կաթոլիկ կղերն ու Միաբանութիւնք կէտի կաթոլիկ-քաղաքական կուսակցութեան կամ Հանովէրի Թագաւորութեան թըճռուկը գառնան նպատակամ կայսրութեան դէմ, և ազգային-պետական միութեան դէմ անջատողական հակումներ ստեղծեն։ [Գ] Թող չտալ որ Բազէնի կաթոլիկ Լեհերը կաթոլիկ կղերին թեւերուն տակ, և կրօնական պատրուակով, ազգային-բոլոնական ծաւալում մ’ընեն. և իրենց ազգային թագաւորութեան վերահաստատումը պատրաստեն, կամ Բազէնի գերմանացումը դժուարացնեն։

Պիզմարքի այս չորս նպատակներն ալ, բարեբախտաբար կամ դժբաղտաբար, [դիտողին տեսակէտին համաձայն,] յաջղած են այսօր, կամ ժամանակին օգնութեամբն, որ չժպտեցաւ Պապական իշխանութեան, կամ Գերման Կայսրութեան ներքին ամրապնդումովը։ Բայց այս նպատակներն իրագործելու համար Պիզմարքի ընդած միջոցներն ի դերև ելան։ Բազդատբար Պիզմարքը Պիզմարքի համար պարտութիւն մ’եղաւ։ Կանխը չհէնցաւ, բայց .... ձէնքին իր ձեռաց մէջ փշրուելն եաքը։ Կաթոլիկներն ու կաթոլիկ կղերն այսօր վտանգ մը չեն Գերման Կայսրութեան համար։ Կէնիքէրը մեռաւ Թագուհեցան։ Բոզէնի Լեհերն, իրենց եղբայրներուն ռուսական Լեհաստանի մէջ չափչփուելէն ետքը, լեհական թագաւորութիւն կազմելու ետևէ չեն։ Գոհ են եթէ իրենց այժմու դիրքը պահեն, եթէ իրենց աղաքներուն ճարեն ազգային լեզուն անխափան սորվեցնել, և մոռցման չտալ ազգային-կրօնական յիշատակներն ու աւանդութիւնները։

Սա՛ւ ես չմոռնանք նշանակել թ սկզբան յօդուածիս թէ Պիզմարք Լուսաւորութեան Պատերը մղել Պիոս Թ.«յետագէմ» Պապին դէմ, և հաստատել ըրաւ Լեան ԺԹ. Պապին հետ, որ լուսաւորեալ կընայ անպուել բաղատմամբ իր նախորդին, յորմէ այլեւս այլ նպատակ չառ աւելի չորհքով է։ Պիոս Թ. նոյնան վտանգ Պապութեան սրբոյն Լէոն ԺԹ. օգտակար եղաւ Պապութեան։ Իրաւ է որ ասիկա պատճառ մը չէր որ ուրիշ ազգեր Հռոմայ Եկեղեցիին հետ միանային. դի Հռոմայ Եկեղեցիին յարել կ’նշանակէ Պապին Անսխալութիւնը ճանչել։ Բայց այս օրուան ազատամիտ Լէոն ԺԹ.ի ըրած գիջումներն և պարգեւած արտօնութիւնները վարդ Պիոս Թ. մը կրնայ ետ առնել յանուն միևնոյն Անսխալութեան, որով կապուած կ’ինար ամէն իղճամիտ կաթոլիկ։ Բայց այս արգելիչ նկատում տեղի չունէր օտար Տէրութեան մը հետ բանակցութեան մէջ։ Լէոն ԺԹ., աւելի դիւանագէտ, աւելի ճարպիկ կամ դիւրաթէք կընար հանդուժել այն Պիզմարքին հետ որուն պայմանները միայն կ’չարժէր Պիոս Թ., մանաւանդ այս միևնոյն Անսխալութեան վարդապետութեան հռչակման առթիւ։

Գերմանիոյ միութենէն ետքը ևրը պահեցաւ և ուրիշ հարաւային Պետութիւններ միացան Հիւսիսային [քաղաքական] Դերմանիոյ հետ, նպատակը դերման կայսրութեան բնակիչներուն Հէկ կրթղէն աւելի էին կաթոլիկները։ Այս կաթոլիկները իրենց Բազաքական ազդեցիկներուն հետ ուս ուսի կառած էին կաթոլիկ Գաղղիոյ դէմ։ Վատիկան գոհ չէր Բազաքական մեծ Տէրութեան մը հասատուելէն ևրոպայի սրտին վրայ։ Բայց Պապն ա՛լ այն դիրքին մէջ չէր որ «Կայսեր դէմ Պապ» մկչնագարեան հնչակաւոր պայքարը կարնար նորոգել։ Բայց նորընծաներ Իսլամչակին մէջ անդրկեռնական կուսակցութիւնն անիրեմ գանուեցաւ՝ իրեն պետ ընդունելով Հանովէրի կեղրի Թագաւորին դատական նախարդ նախարարն՝ պՏ.դ. Վինտհորսթ Ձ.դ.Հանովէրի Թագաւորին վերահաստատման կ’աշխատէր արդէն, և հետևապէս, գերման կաթոլիկ եկեղեցիին չափ նկնացած կ’սեպնն Հանովէրի կեղի կուսակցութեան չահուն հետ։ Ասոնց եղաւ Պիզմարքի հակակաթոլիկ պայքարին առաջին չարժառիթը։

Եւ յետոյ, Իսլամչակի կաթոլիկ կուսակցութիւնը կ’պահանջէր որ գերման կայսրութիւնը միջնորդէր պահպանութիւն և ի պաշտպանութիւն Ղազկին աշխարհական իշխանութեան։ Արդ, Իսալիա, Գերմանիոյ բարեկամն ու դաշնակիցն, իր ազգային և պետական միութեան հակառակ կ’նկատէր Հռոմայ մէջ զատ Տէրութեան մը գոյութիւնը, զոր վերահաստատելու ամէն ձգտում ալ հակիրտելան պայքար կ’սեպէր։ Քանի է թէ Գերմանիոյ կաթոլիկ եպիսկոպոսները, կաթոլիկ Ռկսէցկոյ չահերը պաշտպանելու պատրուակին ներքեւ, գերման կայսրութիւնը կ’մղէին Իտալիոյ գէմ պայքարի մը, կամ Իտալիային կ’պատճենէին պայն, որով գերման Տէրութեան դէմ ապագայ վտանգ մը յառաջ կ’բերէին, Գերմանիոյ Թշնամիներուն գիրկը նետելով Իտալիան։

Պիզմարք այս վարդապետութիւնն հռչակել թէ ո՛և է կրօնական դաւանութիւն կամ կրթական սկզբունք պէտք չէ արգելք ըլլայ գերման կայսրութեան քաղաքական չահերուն, կամ Գերմանիոյ աշխարհային պարտականութեան։ Արդ, կաթոլիկ եպիսկոպոսները ալ այս խնդրոյ վրայ երկուքի բաժնուած էին։ Արդ, գերման կաթոլիկ Եպիսկոպոսութիւնն աշխարհի ամէն կողմը կաթոլիկ Եպիսկոպոսութեանց էն գնահատն է։ Այնքան դիւանն, որքան չնորհքով կերթի մ’ընդդիմութիւնն իսկ բանական չ’ԹՔ պատճառներ կ’ցուցնելու թէ Անսխալութեան վարդապետութիւնը պատշաճաւոր բան մը չէր։ Հետևապէս, Վատիկանի ժողովին կազմակերպիչներն անակն մ’ըրին որ գիտական Եպիսկոպոսներն այս վարդապետութեան դէմ խօսելու եւ իրենց խօսքը լսելի ընելու ժամանակ չտնեցան։ Նոյն ժողովը լեցուցին ձնհեծ, անպիտան բազմութիւն Եպիսկոպոսներով, Վատիկանի մտաւոր ծառայութեանց մէջ, կամ Պապին չուրջ դարձող երկրորդական կղերներով, որք մեծամեծ կամքերի թեմեր եւ զարգացեալ ժողովուրդներ հսվուող անուանի Եպիսկոպոսներուն հեղինակութիւնէն զուրկ էին բնականաբար։ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի էն յառաջացեալ Եպիսկոպոսներն ևս Անսխալութեան հակառակ էին։ Բայց քանի որ խնդիրն ա՛չ թէ փաստով կզզ իսնդականութեամբ և կամ հզգևոր ներշնչմանց, այլ քուէով պիտի որոչուէր, Թիւն ալ գերակշռեցաւ։ Այն որ պահ մ’առաջ Պապին Անսխալութեան վարդապետութիւնը կ’ուրանար, ձայն տուաւ որ Պապն անսխալ ըլլայ։ Եւ որպէս զի վճռաբեկութիւնն, հակառակորդներուն վատուելը լսելով, խղճի խայթ չզգայ և աւելի յօժարակամ ան իրենց նպատակը քալէ, առենական կարգ մը սեղմիչ կանոններ դրուեցան [օթինակի համար, միայն մէկ անգամ խօսելու, եւ հինգ վայրկենէ աւելի չխօսելու, եւ միայն լսուելիքն խօսելու կանոնները,] ու տեսակ մը կղերային «Պետական Հաստատուած» գործն յաջողեցաւ։ Ընդդիմադիրներն ալ յետոյ, Վատիկի եկեղեցիէն չհրաժարելու համար, պարտաւորեցան մի ա՛ մի լռելեայն հոգոփէլ նորահաստատ վարդապետութեան։ Բայց Պիզմարք բանն այսպէս չէր հասկնար։ Օգուտ քաղել դիանական գերման կաթոլիկներուն զգացած հակակրութենէն, զրան տեսական ձեւ մը տալ փորձեց։

Անսխալութեան վարդապետութիւնը կենդանի տալ «Հին կաթոլիկներուն», որք առաջնորդութեամբ Տ.դ. Տէօլլինկերի և Տ.դ. Ռայնքէնսի, կ’մերժէին Հռոմայ եկեղեցիին նորամուծ վարդապետութիւնները, Պապութեան դէմ Տիեզերական ժողովներուն հեղինակութիւնը կ’պաշտպանէին, եւ աւելի համակիր կ’մտնէին արեւելեան եւ անկիլեան եկեղեցիներուն։ Պիզմարք ամէն կերպով օգնեց Հին կաթոլիկներուն։ «Վատատութեան պայքար»ին անմիջական ճակատամարտն եղաւ ազդէն՝ Հին կաթոլիկներուն կառավարութեան կղզի պահպանումն իրրեւ կրօնագիտութեան ուսուցիչներ կաթոլիկ վարժարաններուն մէջ։ Բայց Հին կաթոլիկութեան չարժունի աւելի նշանաւոր եղաւ իր քանի մը ատենապետներ տալով, քան իր հետևորդաց թուով։ Աւելի զօրաւոր կաը այս փանտին մէջ քան դօրք։

Ա.յս առաջին ճախողութեամբ չվհատեցաւ Պիզմարք։ 1873 մայիս ամսուն Թայխադահին քուէարկութեամբ հրատարակուեցան «Ծայքի Օրէնքները», կրօնական գործոց նախարար հանգամագրեան Տ.դ. Ֆալքի անուամբ։ Ձիզուիթներն եկեղեցական եւ կրթական ա՛և է պաշտօնի անյարմար հռչակուեցան, եւ յետոյ ազատաքեան Գերմանիայէն, ա՛յն Ձիզուիթներն որոց արարքն երբեմն Հռոմայ Պապերն անգամ դատապարտած են եւ Ճատխանական Բազաքէն վռնտած։ Կաթոլիկ դպրոցներուն վրայ հսկողութեան իրաւունքն առնուելու խոթաթիւ կղերին ձեռքէն, և Պետութեան յանձնուելու։ Կաթոլիկ վերատեսուչները Պետութեան հանգստատու էին, և դանդագուներն կ’բանադրուէին։ Սպրէնքին հետևանք վատող եպիսկոպոսներ, արքեպիսկոպոսներ, ևն. պատժուն կ’դատուէին, մինչեւ իսկ կ’բանտարկուէին ծ. Քեղերակալումներ տեղի կ’ունենային վանքերու և եկեղեցիներու մէջ, կաթոլիկ ժողովուրդը մէկ կողմէ, կայսերական ատիկանութիւնը միւս կողմէ, իրարու դէմ կռուելով։ Պիզմարքի դէմ քանի մը անգամ փորձեր եղած էին չարագործներու կողմէ, և նոյն պահուն կատարուած վտանգին հեղինակ Գուլմանի համար լինք քառ թէ կղեցական պաշտպանն էր։ Կաթոլիկ խորհրդարանական կուսակցութիւնը բուռն կերպով բողոքեց։ Պիզմարքի խօսքն անտեղի էր, բայց նոյն պահուն իր նպատակին հասաւ։ Բազբականութիւնը կ’ծափահարէր Պիզմարքի հակապապական խստութեանց համար։ Հետզհետէ կաթոլիկ կղերականք կաթոլիկ վարժապետք իրենց ամսաթոշակէն զրկուեցան, այսինքն՝ ստիպուեցան կամ հնազանդիլ պետական նոր կանոններուն և կամ անօթի մնալ։ Ի վերջոյ, կրօնական բոլոր միաբանութիւնք արտաքսուեցան, և վանքերուն ու վանական միաբանութեանց ստացուածքներուն մասամբ բռնագրութիւնն անոնց ձեռքէն առնուեցաւ։

Բայց ինչի՞ կ’ծառայէին այս իրագործութիւնները։ — Աւելի՛ համարձակութիւն» զոհերու թիւն ավելցնելու, քան կաթոլիկներուն հպատակեցնելու իրենց իղձերն հակառակ կանոններու։ Ոճրագործ Բազբականներ անգամ սկսան ցաւիլ որ ի գին այնքան ընտիր արեան ձեռք բերուած ազգային միութիւնն այս կղերային պայքարի ոտնակոտ կը վտանգուէր ներքնապես։ Եկեղեցւոյ Իշխանին և Տէրութեան Դահլան միջեւ ազատալի կռիւին վերջ տալու բողոքներ հսվսող անուանի Եպիսկոպոսներուն հեղինակութենէն զրկելի էին բնականաբար։ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի էն յառաջացեալ Եպիսկոպոսներն ևս Անսխալութեան հակառակ էին։ Բայց քանի որ խնդիրն ա՛չ թէ փաստով կզզ իսնդականութեամբ և կամ հզգևոր ներշնչմանց, այլ քուէով պիտի որոչուէր, Թիւն ալ գերակշռեցաւ։ Այն որ պահ մ’առաջ Պապին Անսխալութեան վարդապետութիւնը կ’ուրանար, ձայն տուաւ որ Պապն անսխալ ըլլայ։ Եւ որպէս զի վճռաբեկութիւնն, հակառակորդներուն վատուելը լսելով, խղճի խայթ չզգայ և աւելի յօժարակամ ան իրենց նպատակը քալէ, առենական կարգ մը սեղմիչ կանոններ դրուեցան [օթինակի համար, միայն մէկ անգամ խօսելու, եւ հինգ վայրկենէ աւելի չխօսելու, եւ միայն լսուելիքն խօսելու կանոնները,] ու տեսակ մը կղերային «Պետական Հաստատուած» գործն յաջողեցաւ։ Ընդդիմադիրներն ալ յետոյ, Վատիկի եկեղեցիէն չհրաժարելու համար, պարտաւորեցան մի ա՛ մի լռելեայն հոգոփէլ նորահաստատ վարդապետութեան։ Բայց Պիզմարք բանն այսպէս չէր հասկնար։ Օգուտ քաղել դիանական գերման կաթոլիկներուն զգացած հակակրութենէն, զրան տեսական ձեւ մը տալ փորձեց։

Անսխալութեան վարդապետութիւնը հռչակել թէ՝

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. ՏԱՐՈՆՑԻ. Ամբողջական երկեր. Հատոր առաջին. Խմբագրությամբ, առաջաբանով և ծանոթագրություններով Ստեփան Մելիք-Ադամյանի։ Երևան, 1940, 3 մամուլ։

Ստեփան Մելիք-Ադամյանի խմբագրությամբ լույս է տեսել Ա. Տարոնցու ամբողջական երկերի առաջին հատորը։ Ներկայացնելով գրողի կյանքն ու գրական գործունեությունը, խմբագիրը գրում է. «Ա. Տարոնցին ծնվել է 1875 թվականին Վանում։ Նրա հայրը՝ Գրիգոր Տեր-Գրիգորյանը, եղել է Վանի հայտնի վաճառականներից մեկը։ Ա. Տարոնցին ստացել է տնային դաստիարակություն։ Նա տիրապետել է հայերենին, ֆրանսերենին, ռուսերենին, ինչպես նաև արևելյան լեզուներին։ Ա. Տարոնցին ուսումը շարունակել է Վանի ռուսական գիմնազիայում, որտեղ ուսանել է 1892–1900 թվականներին։ Գիմնազիան ավարտելուց հետո նա մեկնել է Ռուսաստան, որտեղ ապրել է մինչև 1917 թվականը։ Ա. Տարոնցին մահացել է 1918 թվականին Ռոստովում։ Ա. Տարոնցին գրական գործունեությունը սկսել է 1895 թվականին։ Նրա առաջին հրատարակված գործը «Ամպրոպ» պատմվածքն է, որը տպագրվել է «Բանբեր» ամսագրում։ Ա. Տարոնցին գրել է պատմվածքներ, վեպեր, դրամատիկական երկեր, հոդվածներ, նամակներ։ Նրա գրական ժառանգությունը ներառում է ավելի քան 30 պատմվածք, 4 վեպ, 3 պիես, մեծ թվով հոդվածներ, նամակներ։ Ա. Տարոնցին հայ գրականության մեջ հանդես է եկել որպես ռեալիստ գրող։ Նրա ստեղծագործությունների հիմնական թեման հայ ժողովրդի կյանքն է։ Ա. Տարոնցին ներկայացրել է հայ ժողովրդի կյանքը տարբեր պատմական ժամանակաշրջաններում։ Նրա գործերում մեծ տեղ է հատկացված հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարին։ Ա. Տարոնցին ստեղծագործել է ռեալիստական մեթոդով։ Նրա գործերում հանդես են գալիս տարբեր սոցիալական խավերի ներկայացուցիչներ։ Ա. Տարոնցին ստեղծել է հայ գրականության մեջ նոր տիպեր։ Նրա գործերում հանդես են գալիս ինչպես հասարակական գործիչներ, այնպես էլ սովորական մարդիկ։ Ա. Տարոնցին ստեղծագործել է հայ գրականության մեջ նոր ժանր

ԺԱՄԱԿՈՐՔԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՅՏՆԻ ԴԱՒԱԹՄԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏ

ՄԱՐԴԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԴԻՄԱԿԱՅԻՆ ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑ

— Ես ամե՛ն գնով չեմ ուզեր որ նոյնիսկ ինձ համար, ուրիշ մը տառապի, ասիկա ամենաանգութ ճնշումն է։ Ես չեմ ուզեր դիակներ տեսնել։

— Դուք, ըսաւ պատասխանատուն, դուք ալ ձեր ձեռքերը արիւնոտ պիտի ունենայիք, եթէ ձեր ձեռքով մեռնէր այն մարդը, որ ձեզ կը սպանէր։

— Ես ուրիշ ձեռքեր չեմ ուզեր, ուրիշ ձեռքեր չեմ ուզեր, ոչ ոք ուրիշ ձեռքեր չունի, որոնք ինծի համար մեռնին։

— Ես ուրիշ ձեռքեր չեմ ուզեր, ուրիշ ձեռքեր չունի, որոնք ինծի համար մեռնին։

Ան կրկնեց այս խօսքերը, ինչպէս կրկնելու կ՚ըլլայ ամենաանհեթեթ միտքերը, որոնք ի վերջոյ կը դառնան ամենաանհրաժեշտ միտքերը։

Ան ուզեց ոտքի ելլել, բայց ոտքերը չկրցան զինք բռնել։ Ան ինկաւ աթոռին վրայ, ուր ինկած էր իր ամբողջ ծանրութեամբ։

Ան ուզեց ձեռքերը դնել ճակատին վրայ, բայց ձեռքերը ծանր էին, ինչպէս ամենածանր միտքերը։

Ան ուզեց ոտքի ելլել, բայց ոտ